

ЕКЗАМЕН З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Вступне випробування з української мови проводиться на основі програми з української мови загальноосвітніх навчальних закладів. Перш за все вивчіть основні орфограми та пунктограми («Правопис ненаголошених голосних», «Правопис апострофа та м'якого знаку», «Правопис частки *НЕ* з різними частинами мови»). Зверни увагу на пунктограми «Розділові знаки при однорідних членах речення», «Тире між підметом і присудком», «Відокремлені члени речення та пунктуація в них», «Речення із вставними словами, словосполученнями та реченнями», «Пунктуація в складному реченні»(складносурядне, складнопідрядне, безсполучникове).

Особливу увагу приділіть правопису прислівників.

ПРОГРАМА З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Загальні відомості

Функції мови в суспільстві та житті людини. Українська мова як національна мова нашого народу. Українська мова в світі. Місце української мови між іншими мовами світу. Державний статус української мови. Головні етапи історії української мови. Українська мова як літературна.

Фонетика, орфоенія, графіка, орфографія

Звуки мови. Голосні та приголосні звуки. Приголосні тверді і м'які, дзвінки і глухі.

Букви та інші графічні засоби. Українська абетка. Співвідношення звуків і букв. Звукове значення букв я, ю, є, ї, щ та буквосполучень дз, дзь, дж.

Склад, правила складоподілу в українській мові. Наголос, головні літературні норми наголошування слів в українській мові.

Ненаголошені голосні, їх вимова й позначення на письмі.

Вимова приголосних звуків та позначення їх на письмі. Уподібнення приголосних, його різновиди. Спрощення в групах приголосних.

Найпоширеніші випадки чергування голосних та приголосних звуків. Евфонічні чергування (y//в, і//й). Орфограма. Орфографічна помилка. Принципи української орфографії.

Правила вживання апострофа, м'якого знака. Позначення подовжених м'яких приголосних та збігу однакових приголосних звуків. Написання слів іншомовного походження. Правила переносу слів.

Будова слова, словотвір та орфографія

Спільнокореневі слова й форми слова. Основа слова й закінчення змінних слів. Значущі частини слова (корінь, префікс, суфікс, закінчення).

Вимова та написання префіксів з- (с-, зі-, із-, зо-), роз-, без-, воз-, пре-, при-, прі-.

Словозміна та словотворення. Основні способи словотворення в українській мові, їх різновиди. Зміни приголосних при творенні слів.

Правопис складних і складноскорочених слів.

Лексикологія, фразеологія та лексикографія

Поняття про лексику. Лексичне значення слова. Однозначні й багатозначні слова. Пряме й переносне значення слова.

Синоніми, антоніми, омоніми.

Загальноновживані слова. Діалектні та професійні слова. Стилiстична диференціяція української лексики. Лексика української мови за походженням. Власне українські слова. Лексичні запозичення з інших мов.

Терміни. Архаїзми та історизми. Неологізми.

Поняття про фразеологізми. Типи фразеологізмів. Джерела української фразеології. Фразеологізми в ролі членів речення.

Типи словників, принципи їх побудови. Головні етапи української лексикографії.

Морфологія та орфографія

Поняття про самостійні та службові частини мови.

Іменник як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Конкретні й абстрактні назви. Назви істот та неістот. Загальні і власні назви. Рід, число, відмінок іменників. Відміни іменників. Невідмінювані іменники. Способи творення іменників. Правопис відмінкових закінчень іменників. Правопис найуживаніших іменникових суфіксів. Велика буква у власних назвах.

Прикметник як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Якісні, відносні та присвійні прикметники. Перехід прикметників з одного розряду в інший. Повні й короткі форми прикметників, їх утворення. Ступені порівняння якісних прикметників, способи їх творення. Зміни приголосних при творенні ступенів порівняння прикметників. Відмінювання прикметників. Способи творення прикметників. Правопис відмінкових закінчень і найуживаніших суфіксів прикметників. Написання складних прикметників.

Займенник як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Розряди займенників за значенням (особові, зворотний, присвійні, вказівні, означальні, питальні, відносні, неозначені, заперечні). Творення та відмінювання займенників. Правопис займенників.

Числівник як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Числівники кількісні (власне кількісні, неозначено-кількісні, дробові, збірні) й порядкові. Числівники прості, складні та складені. Відмінювання кількісних та порядкових числівників. Правопис числівників.

Дієслово як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Неозначена форма дієслова. Стан дієслова (активний і пасивний). Спосіб дієслова (дійсний, умовний, наказовий). Творення форм способу. Вид дієслова (доконаний і недоконаний). Творення видових форм. Час дієслова (майбутній, теперішній, минулий, давноминулий). Дієвідмінювання. Дієслова I та II дієвідмін. Особа і число дієслова. Безособові дієслова. Творення та правопис дієслів.

Дієприкметник як особлива форма дієслова: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Дієприкметники активного й пасивного стану, їх творення. Відмінювання дієприкметників. Дієприкметниковий зворот. Безособові дієслівні форми на -но/-ено, -то. Правопис дієприкметників.

Дієприслівник як особлива форма дієслова: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Дієприслівники доконаного та недоконаного виду, їх творення. Дієприслівниковий зворот. Правопис дієприслівників.

Прислівник як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Розряди прислівників за значенням. Ступені порівняння прислівників, способи їх творення. Правопис прислівників.

Прийменник як службова частина мови. Непохідні й похідні прийменники. Прості, складні та складені прийменники. Правопис прийменників. Сполучник як службова частина мови. Сполучники сурядності та підрядності. Групи сполучників за будовою та походженням. Правопис сполучників.

Частка як службова частина мови. Групи часток за значенням та вживанням (формотворчі, словотворчі та модальні). Правопис часток. Не і ні з різними частинами мови.

Вигук як частина мови. Групи вигуків за походженням. Правопис вигуків.

Синтаксис і пунктуація

Словосполучення. Будова і типи словосполучень за способом вираження головного слова. Типи граматичного зв'язку в словосполученнях.

Речення, його головні ознаки та різновиди. Граматична основа речення. Порядок слів у реченні. Види речень за метою висловлювання (розповідні, питальні, спонукальні) та емоційним забарвленням (окличні, неокличні). Види речень за будовою (прості, складні).

Просте речення. Поширені та непоширені речення. Головні та другорядні члени речення (підмет і присудок; додаток, означення, обставина), способи їх вираження та різновиди. Прикладка як різновид означення. Порівняльний зворот. Розділові знаки в кінці речення. Тире між підметом і присудком. Розділові знаки при прикладках

і порівняльних зворотах. Речення двоскладні та односкладні. Різновиди односкладних речень. Повні й неповні речення. Тире в неповних реченнях. Однорідні члени речення. Узагальнювальні слова при однорідних членах речення. Однорідні й неоднорідні означення. Розділові знаки при однорідних членах речення. Звертання та вставні слова (словосполучення, речення), розділові знаки при них. Відокремлені члени речення, розділові знаки при них.

Складне речення, його типи. Засоби зв'язку частин складного речення. Складносурядне речення. Складнопідрядне речення. Основні види підрядних речень. Складне речення з кількома підрядними, їх типи.

Розділові знаки в складносурядному та складнопідрядному реченнях. Безсполучникове складне речення. Розділові знаки в безсполучниковому реченні. Складне речення з різними видами зв'язку, розділові знаки в ньому. Пряма й непряма мова. Цитата. Діалог. Розділові знаки при прямій мові, цитатах, діалозі.

Відомості про мовлення

Поняття про спілкування й мовлення. Ситуація спілкування: адресат (той, до кого звернене усне або писемне мовлення) й адресант (той, хто говорить або пише), мета й умови спілкування, повідомлення (висловлювання), його зміст і форма. Тема й основна думка висловлювання. Різновиди мовленнєвої діяльності: говоріння, писання, читання, слухання. Основні вимоги до мовлення: змістовність, послідовність, багатство, точність, виразність, доречність, правильність. Мовленнєві помилки. Етика й етикет спілкування. Поняття про текст. Поділ тексту на абзаци. Типи й засоби зв'язку речень у тексті. Поняття про стилі мовлення (розмовний, науковий, художній, офіційно-діловий, публіцистичний). Головні функції, ознаки та мовні засоби стилів мовлення. Поняття про типи мовлення (розповідь, роздум, опис).

ЗРАЗКИ ДИКТАНТІВ (на базі 9 класів)

Вишня

Виявляється, серед вишень найпоширеніша вишня звичайна. Без титулів, без родовито-породистого коріння. А втім, на родовитість вишень ніхто не звертає увагу, адже, згадуючи їх, здебільшого кажуть: «Вишні зацвіли» або «Вишні дозріли»... Та й дивляться на них двічі протягом року: уперше, коли зацвітуть і стоять як наречені, звеселяючи світ, і вдруге — у червні-липні, як дозрівають ягоди.

Уночі прошумів дощ (я, вдосвіта прокинувшись, навіть чув його шелест), і ранок блищав як умитий. Тільки-но зійшовши, почало підніматися з-за високого явора сонце.

Я глянув на нашу вишню і в першу мить не міг навіть збагнути, чого ж на ній більше: зеленого листя чи ягід? Я досі не знаю іншого такого дива, як спіла червонокармінна чи світло-рожева ягода вишня. Кожна ягідка дивилася на мене соковитою округлістю, незайманістю і була переповнена чимось незбагненим, певно, самою радістю життя. І на кожній блищали краплі дощу, і в них відбивався прекрасний білий світ.

Диво-вишня й досі мене дивує як вінець творіння матінки Природи. Адже без вишень не уявляється Україна, як і без соняхів, без калини-малини, без жовтогарячих сонячних абрикос...

Справжньому українцеві, у яких би його не носило світах, не вистачає передусім вишні — простої, звичайної вишні його Батьківщини.

(190 слів.)

(За В. Чемерисом.)

Літо

Я мусив спочинути. Ліг у сивому житі, поклав торбу під голову. Жито м'яко, привітно шелестіло наді мною, як старенька любляча бабуся, тінню прикриваючи від сонця мою голову.

Мої сусіди поводитись зі мною чемно. Це були червоні, блідо-зелені, сірі кузки. Спочатку вони полякалися — деякі від страху, попадали на землю догори ногами, удаючи цілком мертвих. Але потім, бачачи, що я ніяких агресивних намірів не маю, ожили й почали знайомитись зі мною. Скрекочучи, шепелявлячи, вони наввипередки старались розказати мені своє життя. Дехто з них бавив мене

гімнастичними вправами. Комахи, привчені до руху, лазили по стеблах, перекидалися, стрибали.

Був там серйозний, поважний, з похмуро-заклопотаним виглядом жук. Ні на кого не дивлячись, він щось шукав у землі, нагадавши мені мого незабутнього вчителя математики. Раптом бачу — він тримає в руках перо.

Я не здивувався, але мені було неприємно, бо я зовсім не готувався до лекцій. З пера почав литися мені в лице пекучий вогонь. Я крутив головою, але нічого не помагало: лоб, щоки, ніс мені палали. Я шарпнувся, розплющив очі і мусив заплющити їх: сонце лило на мене силу гарячого проміння. Швиденько одвернувшись, я підсунув голову під зелені тонкі ноги жита і знов заснув.

(188 слів.)

(За В. Винниченком.)

З чого починається любов до отчого краю?..

Біліє розквітла гречка, де-не-де підсинена волошками та ще зжовтіла від суріпки, а над нею зрідка прокочується бджолиний звук.

Ген по згірку причаївся темно-зелений гайок, а самий верх згірка вільний од дерев, там, либонь, щось було засіяно, а тепер скошено. Стерня ясна, свіжа, немов ще чистішою здається вона від синього неба, що прихилилось до неї.

Соняшники — мов кулі жовтого вогню, він висить на стеблах над городиною, їхнім полум'ям просякнуто зараз повітря, вони повертають людські голови до себе й примушують думати про них. Соняшники горять на подвір'ях, за огорожами, вони повиходили до дороги, й тут ростуть на вільному місці, й, дивлячись на них, хочеш усміхнутись, ловиш себе на тому, що зласкавів і здобрів безпричинно.

Ти любиш тут кожен соняшник, тобі все воно дороге, рідне, тобі воно наймиліше,— звідки й коли прийшла до тебе ця любов і залишилась у тобі вогнеликим соняшником?

Звідки ця любов, ця ніжність, ця несамовитість? Коли, здається, вириваючи на грядці чорнобривець, вириваєш не квітку, а власне серце з грудей, та й так і несеш його, закривавлене, в руці...

(175 слів.)

(За Є. Гуцалом.)

Вас ніколи не тривожило відчуття знайомості якоїсь місцевості — лісу чи поля, де ви раніше не бували й куди навідалися вперше? Це відчуття пригнічує вас, і ви, дивуючись, починаєте впізнавати навколо себе те, з чим раніше не стикалися...

А чи переживали ви колись, довгий час залишаючись наодинці з природою (над лісовою стежкою, скажімо) чи переживали ви тривале відчуття, що душа ваша зливається з цими деревами і їхнім тихим шумом, що вона становить одне ціле з рівномірним погойдуванням очеретини, одне ціле з розсипищами білого піску, з сонячними спалахами на хвилях? Начебто душа природи стала вашою власною, а ваша злилася з душею природи. Ваш розум розчинився в повітрі, проник у судини трав, просочився в найтонші капіляри коріння, рослини мислять по-вашому, а ви мислите по-рослинному...

Ще про одне хочеться запитати: чи не здавалось вам, що на цій землі живете ви вічно, що вашому життю немає початку, що й кінця йому теж не буде? Бо ж не може, правда, не може обірватися раптом на півшелесті, на півсплеску оцей світ, не може перестати існувати пісня вітру...

Наодинці з природою прислухаєшся до биття свого серця і в його битті вловлюєш, як уперто, як вагомо й значущо б'ється серце вічності, серце самої природи.

(185 слів.)

(За Є. Гуцалом.)

Земле! Ти народжуєш нас неначе для того, щоб ми звіряли тобі своє горде серце. Ми нікуди не можемо подітися від тебе, як од власної долі, і хоч куди б заносили нас урагани часу, але як тільки вони вщухають і починають ледь виднітися твої обрії, то ми знову прагнемо до тих місць, де вперше побачили тебе з колискової висі, наче перекинуту горілиць, потім з отих віконець маленьких, у чотири шибки — прагнемо на ті споришеві подвір'я, де ми вперше ступили на тебе босоніж, звідали твоє тепло й зачули в жилах своїх твою незміряну силу.

Тож лишень тобі дано повертати лебедині зграї з далеких світів. Хто не чув, як стривожено вони ячать, шукаючи тебе в чорних туманах, хто не бачив, як їхні безстрашні ватажки розбиваються вночі об незнані скелі, аби інші жили й могли долетіти до тебе, той ніколи до кінця не збагне, що в людях живуть ті самі закони землі обітованої. Для одних вони стають непереборними лише за тридцять п'ять

мільйонів кілометрів від рідної землі, а для інших, що обертаються на менших орбітах, достатньо і тридцяти п'яти...

(175 слів.)

(За В. Земляком.)

Найцінніший спадок

Варто лише почути святі для кожного українця слова — «воля», «незалежність», «патріотизм»,— як в уяві мимоволі постає образ сивочолого лицаря, славетного чернігівського полковника, а пізніше І наказного гетьмана Павла Полуботка. Постає так, начебто усі ці поняття уособились в його імені.

Вольовий, цілеспрямований, незалежного характеру і бунтівної думки, він рішуче виступив проти московських порядків, що панували на теренах нашої землі. Він власноруч скасував посаду царського міністра, який наглядав за гетьманськими ділами, сповідував і повсюдно конституцію Пилипа Орлика. Словом, провадив незалежну від Петербурга політику.

Цар вибухнув чорною люттю — Полуботка кинули до Петропавловської фортеці. Коли від жорстоких катувань гетьман ослаб, цар Петро прийшов до нього і почув такі слова: «За невинне страждання моє і земляків моїх будемо судитися у нелицемірного судді, Бога нашого. Він розсудить Петра з Павлом!»

Феномен Полуботка і в тому, що його ім'я ще й досі оповите романтичним серпанком загадковості. Одна з легенд переповідає, що більш ніж двісті сімдесят років тому до одного з англійських банків було покладено Полуботків скарб, призначений ним для незалежної України.

Втім, найціннішим скарбом гетьмана-патріота є незалежність, і скарб цей дійшов-таки до нас, нині сущих!

(180 слів.)

(За А. Жиколом.)